

İllüzyon ve İsrail’le İttifak Arasında Bahreyn Ekonomi Çalıştayı

Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi

2019

İllüzyon ve İsrail’le İttifak Arasında Bahreyn Ekonomi Çalıştayı

Analiz

Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi

Temmuz, 2019

COPYRIGHT © 2019

Bu yayının tüm hakları Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi'ne aittir. Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi'nin izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımını yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Vizyon Siyasi Kalkınma Merkezi; siyasi kalkınma meselelerinde, karar almada ve demokratik değerlerin ve itidalli olma değerinin yüceltilmesinde uzman bir kaynak olmaya çalışan bir araştırma merkezidir.

Toplumlar inşa etmeleri, medeni ülkeler kurmaları ve kendi geleceklerini kendileri belirleme, - hürriyet-eşitlik-insanlık onurunu ayakta tutma ilkelerine dayalı bir demokrasi kurmaları için; bölgedeki fertlerin, cemaatlerin ve partilerin; siyasi güçlerinin ve imkânlarının geliştirilmesine ve şiddeti ve yandaşlığı bırakmaya yardımcı olan; ölçülü olma, çoğulculuk, itidalli olma, hoşgörü ilkelerinin manalarının derinleştirilmesi ve halkların (özellikle de Filistin Halkı) sosyal ve sivil haklarını kazanmalarına katkı sağlamak Merkez'in hedeflerindedir.

Vision Center for Political Development

Başak Mh. Hürriyet Blv. Yiğitler Sok. No:70/32 B Blok Başakşehir/İstanbul

Tel: +90 212 631 0107

www.vision-pd.org/tr

İllüzyon ve İsrail’le İttifak Arasında Bahreyn Ekonomi Çalıştayı

Giriş

Bahreyn Krallığı başkenti Manama’da 25-26 Haziran 2019ⁱ tarihlerinde “Refah İçin Barış” konulu bir çalıştay düzenlendi. ABD Başkanı Donald Trump’ın Başdanışmanı Jared Kushner’in da katıldığı ekonomi konulu çalıştayı hedefi, Kushner’in ifadesiyle Ortadoğu’da uygun bir yatırım ortamı sağlamak ve bu sayede ABD’nin Filistin-İsrail çatışmasını sonlandırma planını uygulamaya koyacak temeli oluşturmaktı.ⁱⁱ

Filistin ve İsrail’den resmi temsilcilerin katılmadığı çalıştayda, İsrail’den katılan heyette Filistin’in işgal altındaki topraklarında İsrail hükümetinin koordinasyon işlerinden sorumlu olan yahut diğer adıyla “Yerleşim Birimlerindeki Sivil Yönetim”in başına bulunan Yoav Mordechai dikkat çekmekteydi. Mordechai’ye İsrailli işadamları ve gazeteciler eşlik etmekteydi. Çalıştayla eşzamanlı olsa da, çalıştayla ilgili olmaksızın İsrail’in siyasi ve emniyet teşkilatlarında önceden yer almış isimler de Manama’da bulunmaktaydı.ⁱⁱⁱ İsrail yetkili mercileri çalıştayla ilgili ayrıntılı açıklamada bulunmazken, Başbakan Benjamin Netanyahu vasıtasıyla çalıştaya olan desteğini açıktan gösterdi.^{iv}

Buna karşılık çalıştaya Filistin’den sivil isimler katıldı. Filistin’deki bazı medya organları bu isimleri “ajan” olmak suçlarken,^v Filistin tarafı resmi düzeyde ve halk nezdinde aleni bir şekilde çalıştaya karşı olduğunu belirtti. Ayrıca Filistin emniyet güçleri çalıştaya katılan bazı isimleri tutuklama girişiminde bulundu.^{vi} Filistin resmi makamlarından yapılan açıklamada, bu çalıştayı “Yüzyılın Anlaşması” olarak anılan projenin birinci adımı olduğu, bu projenin ise asla başarıya ulaşamayacağı ifade edildi. Aynı şekilde Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas da,^{vii} yaptığı açıklamada Filistin’deki tüm tarafların bu konuda kendileriyle hemfikir olduğunu dile getirdi.

Bahreyn’deki çalıştay, içerisinde yer aldığı riskli siyasi ortam nedeniyle birçok kesimin dikkatini çekerken, ulaşmaya çalıştığı hedefler konusunda akıllarda çok sayıda soru oluşmasına yol açtı. Bu sorulardan bazıları Arap devletlerinin, özellikle de çeşitli resmi düzeylerde katılım gösterenlerin, çalıştayı düzenlemekteki gerçek amaçlarının ne olduğu ve ABD’nin planının bununla ilişkisinin mahiyetiydi. Gözlemciler ise ABD’nin planının Filistin meselesini tamamen ortadan kaldırmayı hedeflediğini belirtmekteydi.^{viii}

Bu çalışma, çalıştayan siyasi kökleri ve gerçekleştiği bağamları, mevcut siyasal ortamı, başlıca ilgili güç ve tarafların çalıştay karşısındaki tutumunu ve gözlemcilerin bu politikaları ne şekilde okuduklarını ele almaktadır.

Bahreyn Çalıştayı Yolunda

Donald Trump Beyaz Saray’da göreve geldiği dönemden itibaren bazı gözlemciler, yeni yönetimin İsrail’i Arap devletleriyle birlikte oluşturulacak bir “Ortadoğu” ittifakı çatısı altında bölgeye kabul ettirmeye çalışacağını öngörmüşü. Bu ittifakın bahanesi olarak İran ve siyasal İslamcı güçler ile “terör”e karşı mücadele kullanılacak, bunun bedeli Filistinlilerin haklarını kaybetmesi olacaktı.^{ix}

Şubat 2017 sonrasında ABD ve İsrail, Netanyahu ve Trump kanalıyla, Filistin meselesinin engel olamayacağı bir ittifak hakkında konuşmalar başlamıştı.^x Bunun için kapsamlı bir bölgesel ateşkes yapılacak ancak iki devletli çözüm mutlak anlamda bu ateşkesin içinde yer almak zorunda olmayacaktı.^{xi} Bu ateşkes süreç ilerledikçe, tam olarak ABD Başkanı Donald Trump ile Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah el-Sisi’nin Nisan 2017’de Beyaz Saray’daki buluşmasının ardından “Yüzyılın Anlaşması” adını aldı.^{xii}

Bu tarihten itibaren anlaşmanın maddeleriye açıklanmadı. Bazı medya organları Trump’ın Arap-İsrail çatışması konusunda kendisinden önceki birçok Amerikan yönetiminin benimsemiş olduğu çerçeveyi aşan bir bakış açısı olduğunu dile getirmekteydi. Trump’ın yardımcısı ve uluslararası müzakereler konusundaki danışmanı Jason Greenblatt, Trump’ın düşüncelerinin Filistinliler ile İsraililer arasında kalıcı bir barış anlaşmasına ulaşılmasını kolaylaştırma amacı taşıdığını söyledi.^{xiii}

Bu anlaşma/projenin ilk işaretleri kademeli olarak ortaya çıktı. Filistin Kurtuluş Örgütü Yürütme Komisyonu üyesi Ahmed Mecidlani Ocak 2018’de, ABD’nin önerilerinin Filistinlilere Suudi Arabistan kanalıyla ulaştırıldığını söyledi. Mecidlani ayrıca, anlaşmanın temel fonksiyonunun Filistin meselesini ortadan kaldırmak ve İsrail’in de bir parçası olacağı, İran’ın bölgedeki nüfuzunu ortadan kaldırmaya yönelik bölgesel bir ittifak kurmak olduğunu açıkladı.^{xiv}

İlerleyen süreçte medyadan çeşitli kaynaklar, bu anlaşmanın yalnızca Batı Şeria’da otonom bir Filistin yönetimi öngördüğünü, İsrail’in Filistin topraklarındaki yerleşimlerini tanıdığını, Kudüs’ü çatışmanın dışına taşıdığını, Filistinlilere Kudüs’ün başkentleri olması yerine yalnızca

şehrin bir bölgesini vermeyi ve geri dönüş hakkını tamamen ortadan kaldırmayı hedeflediğini ifade etti.^{xv}

Amerikan yönetiminin yapmış olduğu birçok açıklama da bu öngörülerini destekler yöndeydi. Nitekim Trump, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdı, ABD Büyükelçiliği'ni Tel Aviv'den Kudüs'e taşıdı, ABD'nin UNRWA'ya yaptığı tüm yardımları kesti, UNRWA'da kayıtlı 5 milyon Filistinli mülteci sayısını 40 binle sınırlandırmaya çalıştı, ABD'nin Filistin Yönetimi'ne ve Kudüs'teki Filistin hastanelerine yaptığı yardımları kesti ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Washington'daki ofisini kapattı.^{xvi}

ABD'nin almış olduğu kararlar ve liderlerinin yaptığı açıklamalar, hazırlanan siyasi projenin genel çerçevesinin özünde geçtiğimiz iki yıl zarfında siyaset ve medya çevrelerinde konuşulardan farklı olmadığını göstermektedir. Bu da Filistin Yönetimi'nin 2017'nin sonundan itibaren ABD'nin kararlarına karşılık olarak ABD'yle iletişimi kestiğini ve barış sürecinde tek başına gözetmen rolünü oynamasını kabul etmediğini açıklamasına yol açmıştır.^{xvii}

Buna rağmen projenin siyasi yönü – ki projenin özünü teşkil edecek olan kısım da budur – açıklanmış değildir. Yakın zamanda ABD Başkanı Donald Trump'ın, bu konuda açıklama yapmayı İsrail'de Eylül 2019'da gerçekleşecek seçimlerden sonrasına ertelediği ifade edilmektedir.^{xviii} Fakat bu projenin ekonomik yönünün ortaya çıkmasına ve Bahreyn'in Manama'da “Barıştan Refaha – Filistin Halkının Yeni Vizyonu” başlıklı özel bir çalıştayda konuşulmasının önüne geçmemiştir.^{xix}

Bahreyn Çalıştayı: Çevresel Şartlar, Nitelikler ve Tutumlar

9 Mayıs 2019 günü, ABD ve Bahreyn Krallığı, Bahreyn'in 25-26 Haziran 2019^{xx} tarihlerinde Bahreyn'in “Refah İçin Barış” adlı bir çalıştaya ev sahipliği yapacağını açıkladı. Akabinde birçok devlet çalıştaya katılacaklarını belirttiler.

Arap dünyasından Suudi Arabistan, Maliye Bakanı, Devlet Bakanı ve Kamu Yatırım Fonu Başkanı'nın çalıştaya katılacağını duyurdu. Birleşik Arap Emirlikleri Maliyeden Sorumlu Devlet Bakanı'nın, Mısır Maliye Bakan Yardımcısı'nın, Ürdün Maliye Bakanlığı Genel Sekreteri'nin ve Fas da Ekonomi ve Maliye Bakanlığı'ndan bir yetkilinin çalıştaya katılacağını açıkladı. Son üç devlet, özellikle de Ürdün, katılım açıklamalarını geç olarak ve birçok spekülasyon ortaya çıktıktan sonra yaptı.^{xxi} Katar ise resmi bir açıklama yapmadan çalıştaya Maliye Bakanı'yla katıldı.^{xxii}

Bunun dışında çok sayıda devlet de çalışmaya katılıp katılmama konusunda farklı tavırlar sergiledi. Örneğin Çin Filistin Yönetimi nezdindeki büyükelçisi vasıtasıyla çalışmaya katılmayacağını açıklarken,^{xxiii} Dışişleri Bakanı katılacaklarını ifade etti ve birbiriyle çelişkili iki tutum ortaya koymuş oldu.^{xxiv} BM birkaç haftalık tereddüdün ardından BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi'nden Jamie McGoldrick'in konferansa katılacağını açıkladı.^{xxv} AB ise yalnızca söylenenler hakkında bilgi almak adına düşük düzeyde bir teknik heyetle katılım sağladı.^{xxvi} Rusya ise çekinceli yaklaşırken, çalıştayın yapıcı olmadığını ve temel meseleleri kenarda bıraktığını ifade etti.^{xxvii}

Burada çalıştay konusundaki iki temel tavır ortaya koymakta fayda var; birincisi ABD ve İsrail'in Bahreyn Çalıştayı'nı destekleme yönündeki ortak tavrı, ikincisi ise Filistin'in çalışmaya karşı çıkan net tavrı. Birinci tavır bağlamında Jared Kushner, çalıştay bitiminde Filistin Yönetimi'ne yüklenerek, halkına yardım etme konusunda başarısız olduğunu söyledi.^{xxviii} İsrail'deki resmi makamlar da aynı tutumu takınarak, Filistin Yönetimi'nin Filistin'deki ekonomik durumun iyileşmesine engel olduğunu dile getirdi.^{xxix} ABD Başkanı Trump ise, siyasi baskı yapmak ve kendisi ile ABD'ye yönelik eleştirilerine cevap vermek amacıyla Filistinlilere yapılan yardımı kestiğini açıkladı.^{xxx}

Bu bağlamda Bahreyn Dışişleri Bakanı Halid bin Ahmed Al Halife'nin özellikle de İsrail medyasına yaptığı açıklamaların, ABD ve İsrail tarafından Filistin Yönetimi'ne yönelik yapılan eleştirel açıklamalarda örtüşüyor olmasıdır. Nitekim Halife, Filistin Yönetimi'nin Bahreyn'deki ekonomi çalıştayını boykot ederek hata yaptığını söylemiştir.^{xxxi}

İkinci tavır bağlamında ise Filistin'deki tüm kesimler, Filistin Yönetimi ve Filistin'deki gruplar, çalışmaya ve çalıştayda öne sürülen ekonomik planlara karşı çıkmıştır. Filistin Devlet Başkanlığı Manama'daki çalıştayın ölü doğduğunu,^{xxxii} ayrıca başarısızlığa uğraması nedeniyle de ABD yönetiminin tutumunu değiştirmesi gerektiğini söylemiştir. Buna ek olarak Trump'ın yukarıda bahsi geçen açıklamalarını cesaret kırıcı olarak nitelendirmiş ve tamamen İsrail yanlısı bir tutum olduğunu belirtmiştir.^{xxxiii} Çalıştay sonrası açıklama yapan Mahmud Abbas, "Milli haklar alınıp satılan bir mülk değildir. Siyasal çözüm ekonomik projelerden önce gelir" ifadelerini kullanmıştır.^{xxxiv}

Filistin Başbakanı Muhammed İştıyye ise Washington Post gazetesinde bir yazı yayınlamış, yazısında Kushner'ın projesinin Benjamin Netanyahu'nun ekonomik barış projesinin aynısı olduğunu, Trump ve danışmanlarının Filistinlilerin haklarına yönelik bir savaş yürüttüklerini söylemiştir. İştıyye ayrıca Kushner'ın projesinin Filistinlilerin haklarını elde etmelerini

önlemek ve İsrail'in Filistin halkı üzerinde tahakküm kurmasını sağlamak amacını taşıdığını belirtmiştir.^{xxxv}

Hamas Hareketi ise Manama'daki çalıştay Filistin meselesini ekonomi ve finans yoluyla ortadan kaldırma girişimi olarak niteleyen bir dizi açıklamada bulunmuştur.^{xxxvi} Filistin'in istisnasız her kesiminin karşı çıktığı ve boykot ettiği konferansa Arap devletlerinin katılmasını ise memnuniyetsizlikle karşıladığını ifade etmiştir.^{xxxvii} Hamas Bahreyn Dışişleri Bakanı'nın bölgenin tarihsel bir parçası olduğu, kendisiyle barış yapılması ve Arapların düşmanlığının İsrail'e karşı olmamasının gerektiği yönündeki açıklamalarını ise kınamıştır. Hamas bu açıklamaların sorumsuz ve sürekli olarak İsrail'i iyi gösteren açıklamalar olduğunu belirtmiştir.^{xxxviii} Hamas ayrıca bir konferans düzenleyerek Manama'daki çalıştaya karşı tutumunu açıklamış ve Manama'da toplananların Filistin adına konuşma hak ve yetkilerinin kesinlikle bulunmadığını dile getirmiştir.^{xxxix}

Filistin'deki diğer gruplar da Bahreyn Çalıştayı'na aynı şekilde karşıt tavır göstermişlerdir. İslami Cihat Hareketi, çalıştayın Likud Partisi'nin ekonomik barışı esas alan projesinin bir tekrarı olduğunu söylemiştir. Hareket, çalıştayda elde edilen sonucun İsrail'in bazı rejimlerin kardeşi ve müttefiki haline geldiğini doğrular nitelik arz ettiğini vurgulamıştır.^{xl} Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ise Mısır, Ürdün ve Fas'a Bahreyn Çalıştayı'na katılma kararlarından geri dönme çağrısı yapmış, çalıştayın amacının Filistin meselesini ortadan kaldırmak olduğu uyarısında bulunmuştur.^{xli} Cephe ayrıca Bahreyn Dışişleri Bakanı'nın yaptığı açıklamalara tepki göstererek, bu açıklamaların "açık bir ihanet düzeyine ulaştığını ve Bahreyn rejiminin kulaklarına kadar Filistin meselesini yok etme projesinin içine gömülmüş olduğunu ispatladığını" söylemiştir.^{xlii}

Bununla beraber Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi, Filistin'deki Bahreyn Çalıştayı'na karşı çıkan ortak tavırdan övgüyle söz ederek, çalıştayın Trump-Netanyahu projesi olduğunu ifade etmiştir.^{xliii} Filistin Halk Partisi ise Manama çalıştayıyla ilgili olarak Milli Şeref Sözleşmesi yayınlarak, Yüzyılın Anlaşması'nı ve her türlü normalleşmeyi reddetmiş, Filistin'deki tüm gruplara da bu sözleşmeyi imzalama çağrısı yapmıştır.^{xliiv} Filistin Ulusal Girişimi Genel Sekreteri de Kushner'ın ekonomi planının Filistin meselesini yok etme çabasının üstünü örtecek bir aldatmaca olarak nitelemiştir.^{xlv}

Filistin'deki milli ve İslami güçler, Batı Şeria'daki şehir ve bölgelerde Bahreyn Çalıştayı'na karşı, çalıştay günleri boyunca gerçekleştirecek bir dizi faaliyet düzenleme çağrısı yapmıştır.^{xlvi}

Öte yandan Arap halklarından birçok kesim de çalışmaya tepki göstermiş, normalleşme karşıtı ve Filistin meselesinin destekçisi olan kitleler çeşitli yürüyüş, etkinlik ve protestolar gerçekleştirmiştir. Bunlardan en önemlileri arasında Irak'ta kalabalık bir grubun Bahreyn Büyükelçiliği'ne girerek Filistin bayrağı açmaları gösterilebilir.

Ancak Filistin'de yaşanan sorun teşhis edilmiş olsa da, ortak bir koordinasyon yahut sorunla mücadele için müşterek bir strateji belirlenememiştir.

Sonuç ve Analiz: İçerik, Sonuçlar ve Hedefler

Bahreyn Çalıştay'ında ilan edilen "Barıştan Refaha – Filistin Halkının Yeni Vizyonu" adlı planın, Filistin'de dönüşüm üç strateji olduğunu öne sürmektedir. Birincisi; Filistin ekonomisi için bir dizi program geliştirme, ikincisi; Filistin halkının üst düzey eğitimle amaçlarını gerçekleştirmesini sağlama ve üçüncüsü; kamu sektörünün vatandaşlara hizmet sunma becerisini iyileştirerek Filistin hükümetini güçlendirme ve özel sektörü destekleme şeklindedir. Açıklamada yer aldığı şekliyle bu plan, 10 yıllık bir zaman zarfında hayata geçirilecek ve plan için 50 milyar dolar yatırım yapılacaktır. Yine Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde bir milyondan fazla kişiye iş imkanı sağlanacak, bu sayede işsizlik tek haneli rakamlara düşürülecek, yoksulluk oranı ise %50'nin altına indirilecektir.^{xlvi}

Çalıştaydaki ekonomik programlar belirsiz ve ayrıntılı olmayan projeler önermektedir. Örneğin Filistin ekonomisindeki kısıtlamaları kaldırarak, bölgesel ekonomiye katılması, bir altyapı kurulması ve özel sektörün desteklenmesi öngörülmektedir. Doğal olarak planda hareket serbestisiyle ilgili sorunlar da ele alınmış, Batı Şeria'nın Gazze Şeridi'ne bağlanması, elektrik ve su sorununun çözülmesi ve eğitimin güçlendirilmesi üzerinde durulmuştur. Aynı şekilde planda belirli bir kaynaktan alınacak bir fon olması düşünülmüş, başka bir kaynaktan da kredi ve hibe alınması öngörülmüştür.^{xlviii}

Planın tamamı incelendiğinde, varsayılan 50 milyar dolarlık fonun on yıllık sürede ödeneceği, her yıl beş milyar dolarlık karşılık geleceği, bunun yarısının ise faizli krediler olacağı ifade edilmiştir. 11 milyar dolarlık fon özel sektöre harcanacaktır. Yine 28 milyar dolar komşu ülkeler olan Mısır, Ürdün ve Lübnan'a ayrılacak, dolayısıyla Filistin'e yalnızca 8 milyar dolar kalacaktır. Bu da yıllık 800 milyon dolara tekabül etmektedir. Halbuki bu meblağ, Filistin Yönetimi'nin zaten bağışçı ülkelere almakta olduğu tutardır. Bu da Filistin Yönetimi'nin almakta olduğu tutarın şu anki şekliyle devam edeceği ancak bunun karşılığında İsrail işgalinin devam etmesi ve geri dönüş hakkının kaldırılması gibi tavizler vermek zorunda bırakılması anlamına gelmektedir.^{xlvi} Komşu ülkeler ise Filistinli mültecileri iskan edecek ve İsrail'le Arap

devletleri arasında Filistinlilerin de katılımıyla ortak yatırım projelerine yapılmasına elverişli bir ortam oluşturulacaktır.

Açıkça anlaşılmaktadır ki bahsi geçen tutar, yani yıllık 800 milyon dolar, Filistinlilere refah getirmekten yoksun bir iddiadır. Ayrıca daha önce Oslo Anlaşması'nda da yer alan Gazze'yi Ortadoğu'nun Singapur'a haline getireceği şeklindeki vaatleri hatırlatmaktadır. Aynı şekilde 2007'de Annapolis Konferansı'nda Filistin Yönetimi'ne verilen sözleri de akıllara getirmektedir. Tüm bunlar ekonomik planın hedefinin, Filistinlileri şartlı fonlara mahkum hale getirmek ve özgürlüklerinin önüne set çekmek olduğunu göstermektedir.¹ Buna ek olarak Filistinliler Arapların parasını kullanarak siyasal haklarından da soyutlanmış olacaktır. Genel anlamda çalıştayın ve burada açıklanan planın, aleni bir şekilde Arap-İsrail normalleşmesinin temelini oluşturduğu ve Filistinlileri ekonomik imkanlarla aldatmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.ⁱⁱ

Siyasi açıdan bakıldığında, ekonomik planın kalıcı bir barış anlaşması yapılmasının zorunlu olduğunu öngördüğü ortaya çıkmaktadır. Ancak bu anlaşmaya dair herhangi bir bakış açısı sunulmamıştır. Bu da Kushner'ın basın açıklamalarında takındığı genel tavrın aynısıdır. Kushner açıklamalarında Filistinlilerin haklarına dair konuları dile getirmeyi reddetmiş, Filistin Yönetimi'nin planına karşı tutumunu görmezden gelmiş ve siyasal imalarında Arapların girişiminin Filistin-İsrail barışında esas teşkil etmediğini vurgulamıştır. Yine ABD'nin gelecekteki siyasi projesinin, Filistinlilerin talepleriyle İsraililerin tavırlarının ortak noktasında buluşacak bir nitelikte olduğunu ifade etmiş, Bahreyn Çalıştay'ını ise yalnızca bir tartışma ve tarafların düşüncelerinin dinlenmesi toplantısına indirgemıştır. Ayrıca planının Arap bölgelerinden kendisine ulaşan önerilerden yararlanılarak hazırlandığının altını çizmiştir.^{lii}

Çalıştaydan ve ABD'nin konuyla ilgili açıklamalarından, siyasi konuların arka plana atılarak verilecek fonlar sayesinde Filistinlilerin siyasi şartlara bağlı hale getirilmesinin istendiği anlaşılmaktadır. Bu ise Washington Post gazetesinin ifadesine göre planın Filistinlilere bir devlet vermeyeceği anlamına gelmektedir. Nitekim gazetede, konuya dair bilgi sahibi olan kaynaklara dayanarak planın kontrollü bir ekonomik fırsat olduğu ve İsrail'in anlaşmazlık olan topraklardaki hakimiyetini pekiştirme anlamı taşıdığı belirtilmiştir.^{liii}

Planla ilgili hazırladığı raporda Washington Post, plana dair Suudi Arabistan Veliyet Prensi tarafından seçilen ve Kushner'le görüşen Suudi Arabistanlı yazar, gazeteci ve devlet yetkililerinin şüphelerinin bulunduğunu belirtmiştir.^{liv} Ayrıca gözlemciler de planın başarısızlığının kaçınılmaz olduğu görüşündedir.^{lv} Bu başarısızlığın delilleri, Arap ülkeleri ve

diğer birçok ülkeden çalıştaya katılma konusunda isteksiz bir tavır takınılmasıdır. Katılımcıların bazıları ise düşük düzeyde katılım sağlamıştır. Katılmalarının amacı ise ya ABD'ye nezaketendir ya da resmin dışında kalmamak için. Yine bu delillerden biri de, katılımcı devletlerin İsrail'in görünür şekilde çalıştaya katılmaması şartını koşmaları, yine fon sağlaması istenen Arap devletlerinin planın siyasi boyutunu bilme şartını öne sürmeleridir.^{lvi}

Çalıştayın başarısızlığı konusunda ortak bir kanaat olsa da, Arap-İsrail ilişkilerinin seviyesini yükselttiği ve daha aleni hale getirdiği aşıkardır. Nitekim son dönemde bu ilişkiler güvenlik düzeyinde de gelişmiştir.^{lvii} Bu da çalıştayın İsrail'i Arap ittifakına katma konusunda yeni bir adım olduğu anlamına gelmektedir. Bahreyn Dışişleri Bakanı'nın bazı Arap rejimlerinin İsrail'le ilişkilerindeki durağanlığı kırmaya çalıştığı yönündeki açıklamalarından da anlaşılmaktadır.

Kushner'ın açıklamaları Bahreyn Çalıştayı'nda tartışma ve fikir alışverişinin merkezde olması sonucunu doğurmuştur. Böylece Filistin'in tutumu konusunda yeni bir yaklaşım ortaya çıkmış, Filistinliler daha iyi bir gelecek için önlerine çıkan fırsatları heba etmekle suçlanmışlardır. Ancak aynı zamanda yaşanan çatışmanın gerçeklikleri ise görmezden gelinmektedir.

Diğer yandan İsrail'deki bazı kesimler İsrail'le Mısır, FKÖ ve Ürdün arasındaki barış anlaşmasında yer alan ekonomik programların gerçekleşmediğini belirtmektedir. Bu nedenle ekonominin çözümün kendisi değil, bir parçası olması gerekmektedir. ABD'nin siyasi ve ekonomik boyutlarıyla şu ana kadar açıklanan planı ise ekonomiyi çözümün kendisi olarak sunmasından ötürü, Bahreyn Çalıştayı çözümün anahtarı olamayacaktır.^{lviii}

Birçok gözlemci çalıştayın başarısız olacağını öngörürken, normalleşme açısından taşıdığı riski göz ardı etmemek gerekmektedir. Zira çalıştay, aşamalı olarak İsrail'i bölgeye katma amacını taşımakta, bunu yaparken de Filistin meselesinin çözümünü görmezden gelmektedir. Yakın zamanda İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu da bu yönde açıklamalarda bulunmuştur.^{lix} Bu gelişmeler, İsrail'in bölgedeki hakimiyetini sağlama yolunda ve normalleşme amacıyla göstermiş olduğu çabalarla ilişkilidir. Aynı şekilde ABD ve belki de Arap ülkelerinin kamufle etmesi sayesinde Filistinlilerin hakları hiçe sayılmak ve İsrail'e bazı Arap rejimleriyle normalleşme ve ittifak kurma imkanı sağlanmak istenmektedir.

- ⁱ İsrail ve Bahreyn Çalıştayı... Ekonomi Gider Normalleşme Gelir, el-Cezire İnternet Sayfası, 26 Haziran 2019, <https://www.aljazeera.net/news/politics/2019/6/26>
- ⁱⁱ el-Cezire'nin Jared Kushner'le Yaptığı Özel Bir Görüşme, el-Cezire YouTube Sayfası, 25 Haziran 2019, <https://www.youtube.com/watch?v=kQznHZ9rjgU>
- ⁱⁱⁱ Livni Bahreyn'i Ziyaret Ederek Dışişleri Bakanıyla Bir Araya Geldi, Arab 48 İnternet Sayfası, 29 Haziran 2019, <https://www.arab48.com29/06/2019/اسرائيليات/اخبار/>
- ^{iv} İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu'nun Twitter Paylaşımı, Arapça Twitter Hesabı, 27 Haziran 2019, https://twitter.com/Israelipm_ar/status/
- ^v Filistin'deki haber sitelerinin çoğu çalışmaya katılanların isimlerini yayınları ve ajan olmakla suçladı, daha sonra ise isimleri sildi. Burada bu noktaya işaret etmek yeterli olacaktır.
- ^{vi} Kaynaklar: Filistin Yönetimi ABD'nin Tehdidinden Sonra Bahreyn Çalıştayı'na Katılan Ebu Meyyale'yi Serbest Bıraktı, Wattan Haber Ajansı İnternet Sayfası, 29 Haziran 2019, <https://www.wattan.tv/ar/news/285744.html>
- ^{vii} Filistin Devlet Başkanı Yabancı Gazetelere Konuştu: Manama'da Olanlara ve Yüzyılın Anlaşması'na Karşıyız. Toprağımızda Kararlı Kalacağız, Wafa Filistin Resmi Haber Ajansı İnternet Sayfası, 24 Haziran 2019, http://www.wafa.ps/ar_page.aspx?id=cZGV0La857013602874acZGV0L
- ^{viii} Yüzyılın Anlaşması: Çatışma İçin "Nihai Çözüm" Mü Yoksa "Filistin Meselesinin Tasfiyesi" Mi? Filistin gazeteleri soruyor, BBC Arapça İnternet Sayfası, 4 Mayıs 2019, <http://www.bbc.com/arabic/inthepress-48160049>
- ^{ix} Sari Urabi, Trump'ın Araplara Yaklaşımı: Muhtemel Senaryo, Arabi21 İnternet Sayfası, 31 Ocak 2017, <https://arabi21.com/story/981954>
- ^x Netanyahu: Arap Devletleri Artık İsrail'i Bir Düşman Değil Müttefik Olarak Görüyor, Trump: Müzakerelere Büyük Oyuncuları Katacağız, CNN Arapça İnternet Sayfası, 15 Şubat 2017, <https://arabic.cnn.com/middleeast/>
- ^{xi} Tesifi Berail, Bölgesel Anlaşmaya Trump'ın Bakışı Netanyahu'nun Arzularına Benziyor, Haaretz İbrance İnternet Sayfası, 16 Şubat 2017, Bkz: Arap Gazetelerinden Seçmeler, Renda Haydar'ın Kurtuluşu, Filistin Çalışmaları Kurumu, 16 Şubat 2017, s. 7-9, <https://www.palestine-studies.org/sites/default/files/16-2-2017.pdf>
- ^{xii} Sisi'nin "Yüzyılın Anlaşması" Açıklaması "Barış Anlaşması" Umudunu Yeniliyor, Almasryalyoum Gazetesi İnternet Sayfası, 4 Nisan 2017, <https://www.almasryalyoum.com/news/details/1112976>
- ^{xiii} Peter Baker, Trump'ın Ekibi Ortadoğu Barış Planının Taslağını Hazırlamaya Başladı, New York Times, 11 Kasım 2017, <https://www.nytimes.com/2017/11/11/world/middleeast/trump-peace-israel-palestinians.html?ref=collection%2Fsectioncollection%2Fworld&action=click&contentCollection=world®ion=rank>
- ^{xiv} Yüzyılın Anlaşması: Trump Filistin Meselesinin Çözümünü İşte Böyle Görüyor, el-Cezire İnternet Sayfası, 4 Şubat 2018, <https://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2018/2/4>
- ^{xv} Trump'ın Filistin Meselesini Yok Etme Yönündeki Art Arda Kararları, Sonucusu Bugün FKÖ'nün Washington Bürosunu Kapatmak İçin Alındı, Anadolu Ajansı İnternet Sayfası, 10 Eylül 2019, <https://www.aa.com.tr/ar>
- ^{xvi} A. g. k.
- ^{xvii} Diplomatik Kopuşa Doğru: Filistin Yönetimi ABD Yönetimi'yle İletişimi Kesti, Kudüs Ağı İnternet Sayfası, 21 Kasım 2017, <https://qudsn.co/post>
- ^{xviii} Mark Landler ve David M. Halbfinger, Beyaz Saray Ortadoğu Barış Planının Ekonomik Kısmını Açıkladı, New York Times, 22 Haziran 2019, <https://www.nytimes.com/2019/06/22/us/politics/trump>
- ^{xix} Barıştan Refaha Planı – Filistin Halkının Yeni Vizyonu Arapça, Beyaz Saray İnternet Sayfası, https://www.whitehouse.gov/mep/documents/mep_arabic.pdf
- ^{xx} Bahreyn Krallığı ve ABD'nin Ortak Açıklaması, Bahreyn Resmi Haber Ajansı İnternet Sayfası, 19 Mayıs 2019, <https://www.bna.bh/NBRholdsVATworkshopforretail/NBRholdsVATworkshopforretail/NBRholdsVATworkshopforretail/JointStatementfromtheUnitedStatesofAmericaandtheKingdomofBahrain.aspx?cms=q8FmFJgiscL2fwIzON1%2BDkLTib6A23co6KPTorTtH2FY%3D>
- ^{xxi} Bahreyn'deki Yüzyılın Anlaşması Konulu Konferansa Hangi Arap Devletleri Katılıyor?, France 24 Televizyonu İnternet Sayfası, 25 Haziran 2019, <https://www.france24.com/ar>
- ^{xxii} Katarlılar Devletlerinin Bahreyn Çalıştayı'na Katılmasını Kınadı, el-Cezire İnternet Sayfası, 26 Haziran 2019, <https://www.aljazeera.net/news/politics>
- ^{xxiii} Çin'in Filistin Büyükelçisi: Bahreyn Konferansına Katılmayacağız, Sama Haber Ajansı İnternet Sayfası, 27 Mayıs 2019, <http://samanews.ps/ar/post>
- ^{xxiv} Çin Bahreyn'deki Ekonomi Çalıştayına Katılacağını Açıkladı, Mısır Youm 7 Gazetesi İnternet Sayfası, 24 Haziran 2019, <https://www.youm7.com/story>
- ^{xxv} Bahreyn'deki Yüzyılın Anlaşması Konferansına Katılanlar, el-Cezire Canlı İnternet Sayfası, 12 Haziran 2019, <http://mubasher.aljazeera.net/news>

- ^{xxvi} Büyükelçi el-Fera: AB Manama Çalıştayına Yalnızca Dinlemek İçin Bir Teknik Heyetle Katıldı, Filistin el-Cedid İnternet Sayfası, 27 Haziran 2019.
- ^{xxvii} Rusya'nın Bahreyn Çalıştayı Sonuçlarına İlk Resmi Cevabı, Sputnik Arapça İnternet Sayfası, 27 Haziran 2019, <https://arabic.sputniknews.com/russia>
- ^{xxviii} Kushner Manama Çalıştayı Filistin Yönetimi'ne Saldırarak Kapattı, İsrail Basınıyla "En Büyük Normalleşme Kutlaması" Olarak Görüyor, Alquds Alarabi İnternet Sayfası, 26 Haziran 2019, <https://www.alquds.co.uk>
- ^{xxix} İsrail Hükümeti Arap Medyası Başkan Sözcüsü Ofir Gendelman'ın Twitter Paylaşımı, 25 Haziran 2019, <https://twitter.com/ofirgendelman/status>
- ^{xxx} Trump: Filistin ve İsraililer Arasında Yalnızca Benim Gözetimimde Barış Yapılabilir, Sputnik Arapça İnternet Sayfası, 30 Haziran 2019, <https://arabic.sputniknews.com/world>
- ^{xxxi} Kushner Manama Çalıştayı Filistin Yönetimi'ne Saldırarak Kapattı, İsrail Basınıyla "En Büyük Normalleşme Kutlaması" Olarak Görüyor, Alquds Alarabi İnternet Sayfası, a. g. k.
- ^{xxxii} Ebu Redine: Manama Çalıştayı Ölü Doğmuştur ve Arap Girişimleri ile BM Güvenlik Konseyi Kararları Olmadan Barış Yapılamaz, Filistin Resmi Haber Ajansı Wafa, 25 Haziran 2019, http://www.wafa.ps/ar_page.aspx?id=TQSQiHa857046914229aTQSQiH
- ^{xxxiii} Ebu Redine: Trump'ın Açıklamaları Cesaret Kırıcıdır ve ABD Yönetimi'nin Manama Çalıştayı'nın Başarısız Olduğunu Anlamadığını Göstermektedir, Filistin Resmi Haber Ajansı Wafa, 27 Haziran 2019, http://www.wafa.ps/ar_page.aspx?id=UMu71ua857237264829aUMu71u
- ^{xxxiv} Milli Haklar Alımı Satılacak Mülkler Değildir ve Siyasi Çözüm Ekonomik Projelerden Önce Gelir, Filistin Resmi Haber Ajansı Wafa, 27 Haziran 2019, http://www.wafa.ps/ar_page.aspx?id=UMu71ua857237264829aUMu71u
- ^{xxxv} Mohammad Shtayeh, Washington Post, 24 Haziran 2019, <https://www.washingtonpost.com/opinions/2019/06/24>
- ^{xxxvi} Kushner'ın Yüzyılın Anlaşmasının Ayrıntılarına Dair Sözleriyle İlgili Basın Açıklaması, Hamas Hareketi İnternet Sayfası, 22 Haziran 2019, <http://hamas.ps/ar/post>
- ^{xxxvii} Manama Konferansı İlgili Basın Açıklaması, 23 Haziran 2019, <http://hamas.ps/ar/post>
- ^{xxxviii} Bahreyn Dışişleri Bakanı'nın Açıklamalarına Kınama Açıklaması, 28 Haziran 2019, <http://hamas.ps/ar/post>
- ^{xxxix} Hamas'ın Yüzyılın Anlaşması ve Tasfiye Amaçlı Bahreyn Konferansı Hakkındaki Açıklama Metni, 24 Haziran 2019, <http://hamas.ps/ar/post>
- ^{xl} Direniş Etkin Hale Getirmeye Çağırıyor, el-Batş: Kushner Likud'un Ekonomi Planını Tekrarlıyor, İslami Cihat Hareketi İnternet Sayfası, 26 Haziran 2019, <https://jehad.ps/post>
- ^{xli} FKHC Mısır, Ürdün ve Fas'ı Bahreyn Konferansına Katılma Kararından Dönmeye Çağırıyor, FHKC İnternet Sayfası, 12 Haziran 2019, <https://pflp.ps/post>
- ^{xlii} FHKC Bahreyn Dışişleri Bakanının Rejiminin Milli Davamızı Tasfiye Etme Planının Parçası Olduğunu Gösteren Açıklamalarını Kınadı, 28 Haziran 2019, <https://pflp.ps/post>
- ^{xliiii} FDHKC Bahreyn Çalıştayına Karşı Ortak Siyasal Tutumu Övdü, Sawa Haber Ajansı İnternet Sayfası, 25 Haziran 2019, <https://palsawa.com/post>
- ^{xliiv} Halk Partisi Bahreyn Çalıştayı'na Cevaben Milli Şeref Sözleşmesi Hazırladı, Sama Haber Ajansı İnternet Sayfası, 25 Haziran 2019, <http://samanews.ps/ar/post>
- ^{xli} Bergusi: Kushner'ın Planı Büyük Bir Aldatmacadır, Maan Haber Ajansı İnternet Sayfası, 23 Haziran 2019, <http://maannews.net/Content.aspx?id>
- ^{xli} Filistinlilerin Bahreyn Konferansı ve Yüzyılın Anlaşmasını Protesto Etkinlikleri, Arab 48 İnternet Sayfası, 24 Haziran 2019, <https://www.arab48.com>
- ^{xli} Barıştan Refaha Planı – Filistin Halkının Yeni Vizyonu Arapça, Beyaz Saray İnternet Sayfası, a. g. k.
- ^{xli} A. g. k.
- ^{xli} Bergusi: Kushner'ın Planı Büyük Bir Aldatmacadır, Maan Haber Ajansı İnternet Sayfası, a. g. k.
- ¹ Filistinli Yazar Sari Urabi, YouTube Canlı Yayını, 27 Haziran 2019, <https://www.youtube.com/watch?v=H9xR8verEz>
- ^{li} İsrail ve Bahreyn Çalıştayı... Ekonomi Gider Normalleşme Gelir, el-Cezire İnternet Sayfası, a. g. k.
- ^{lii} el-Cezire'nin Jared Kushner'le Yaptığı Özel Bir Görüşme, el-Cezire YouTube Sayfası, a. g. k.
- ^{liii} Anne Gearan ve Souad Mekhennet, Trump'ın Ortadoğu Barış Paketi Muhtemelen Filistin Devleti'ni Kurmayacak, Washington Post, 14 Nisan 2019, <https://www.washingtonpost.com/politics>
- ^{liv} A. g. k.
- ^{lv} Hani el-Mısri, Manama Çalıştayı: Açık Bir Fiyasko Hikayesi, Masarat Merkezi İnternet Sayfası, 25 Haziran 2019, <https://www.masarat.ps/article>
- ^{lvi} A. g. k.
- ^{lvii} Bahreyn Çalıştayı: İsrail'le Normalleşmeden İttifaka, Metras İnternet Sayfası, 26 Haziran 2019, <https://metras.co>

^{lviii} Ekonomik Refah İsrail-Filistin Çatışmasının Çözüm Reçetesi Değildir, İsrail Ulusal Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü, <https://www.inss.org.il/he/publication>

^{lix} İsrail ve Araplar Arasında Normalleşme: Netanyahu Bahreyn Çalıştayından Bir Hafta Sonra Ne Dedi?, CNN Arapça İnternet Sayfası, 30 Haziran 2019, <https://arabic.cnn.com/middle-east/article/2019/06/30>